

Juhis toetuse saajale hanke läbiviimiseks riigihanke korraldamise üldpõhimõtete kohaselt

Perioodi 2014-2020 struktuuritoetuse seaduse (STS) §-id 25 ja 26 sätestavad toetuse saajale või projektis osalevale partnerile tingimused, mida tuleb järgida asja, teenuse või ehitustöö hankimisel (*hange*). **Toetuse saaja või partner (edaspidi toetuse saaja), kes on hankija riigihangete seaduse (RHS) tähenduses** peab hanke läbi viimisel järgima terviklikult RHSi (alus: STS § 26 lg 1). **Toetuse saaja, kes ei ole hankija RHSi tähenduses, peab järgima RHS §-s 3 sätestatud riigihanke korraldamise üldpõhimõtteid juhul, kui hanke eeldatav käibemaksuta maksumus on võrdne või suurem kui 20 000 eurot** (alus: STS § 26 lg 6). Nimetatud nõuete kehtestamise eesmärk on tagada avalike vahendite kasutamine konkurentsi tingimustel ja ühiste ühiskondlike eesmärkide tulemuslikum toetamine (nt keskkonna eesmärgid, toetuse andmine turuhinna alusel, VKE-de hangetele juurdepääsu hõlbustamine vms).

Hanke alustamisel peab toetuse saaja esmalt kindlaks tegema, kas ta on hankija RHSi tähenduses. Kui jah, siis on hankija RHS-is sätestatud menetlusreegleid järgides eeldatavalt käitunud ka RHS § 3 üldpõhimõtetele kooskõlas. Küsimustes, milles RHS-is otsesed menetlusreeglid puuduvad, tuleb juhinduda riigihangete korraldamise üldpõhimõtetest. **RHS §-is 3 sätestatud üldpõhimõtted kohalduvad kõikidele riigihangetele, sh maksumusega alla lihthanke piirmäära, ja samuti hangetele, mis viiakse läbi toetuse saajate poolt, kes ei ole hankijad RHSi tähenduses.**

Riigihanke korraldamise üldpõhimõtete rakendamisel tuleb lähtuda „aruka ja mõistliku hankija“ vaatevinklist. Juhul, kui **hanget rahastatakse EL struktuurivahenditest või muudest välisabi vahenditest, siis tuleb lisaks hanke korraldamisele seatud nõuetele arvestada ka toetuse saajale kohalduvate nõuetega.** Näiteks on eri toetusmeetmete keskseks nõudeks, et kulu, mille hüvitamiseks antakse toetust peab olema sobiv, vajalik ja tõhus projekti eesmärgi ja tulemust arvestades.

Juhises kasutatakse hankija asemel ka mõistet „toetuse saaja“, sest üldjuhul on hankija ka toetuse saajaks, kes vastutab hanke õigsuse eest juhul, kui hanke elluviimiseks on kasutatud välisabi vahendeid. Kuna välisabi andmise tingimused näevad ette, et hanke korraldamise nõuete rikkumise eest tuleb vähendada toetuse saajale antavat toetust, siis on toetuse saajal kohustus tagada, et hange oleks läbi viidud kooskõlas RHS §-s 3 nimetatud põhimõtetele ja/või riigihankele kohalduvate RHSi sätetega sõltuvalt sellest kas toetuse saaja on hankija RHSi tähenduses või mitte.

Kuna juhises on mõeldud kasutamiseks toetuse saajatele, siis ennekõike kasutatakse juhises sõna „hange“, mis hõlmab nii hanke läbiviimist terviklikult RHSi kohaselt kui ka hanke läbiviimist ainult RHS § 3 üldpõhimõtteid arvestades. Sõna „riigihange“ kasutatakse juhul, kui on tarvis rõhutada, et selgitus on seotud konkreetse RHSi sättega ja/või mõeldud toetuse saajale, kes on hankija RHSi tähenduses.

Hangete rikkumise eest tehtava korrektsiooni alused ja määrad on kehtestatud Vabariigi Valitsuse 1. septembri 2014. a määruses nr 143 „Perioodi 2014–2020 struktuuritoetusest hüvitatavate kulude abikõlblikuks lugemise, toetuse maksmise ning finantskorrektsioonide tegemise tingimused ja kord“ (<https://www.riigiteataja.ee/akt/106102020003>).

RHS §-is 3 sätestatud üldpõhimõtted on tihedas seoses hea halduse tavaga <https://www.rahandusministeerium.ee/et/euroopa-hea-halduse-tava-eeskiri-0>, tuginevad EL toimise lepingu põhimõtetele ja EL riigihangete direktiividele, mille kohaselt tuleb **riigihanke läbiviimisel kohelda pakkujaid võrdselt ja mittediskrimineerivalt ning tegutseda läbipaistvalt ja**

proportsionaalselt.¹ Sisuliselt on tegemist põhimõtetega, mida tuleb silmas pidada kogu hanke läbiviimise vältel, st alates hanke planeerimisest kuni lepingu täitmise lõppemiseni.² RHS tugineb EL õigusele, mistõttu tuleb riigihangete korraldamise üldpõhimõtete sisustamisel arvestada riigihankedirektiivide sätteid ja kohtu-, sh Euroopa Kohtu praktikat.

NB! Juhises on kasutatud mõisteid alljärgnevas tähenduses:

- 1) Toetuse saaja või partner – isik, kes kasutab hanke elluviimiseks toetust, sh välisabi vahendeid ja kes vastutab hanke õigsuse eest. Üldjuhul toetuse saaja või partner korraldab ka hanke,
- 2) Hankija – isik, kes vastab RHS § 5 ja 6 sätestatud nõuetele (nimetatud ka hankija RHSi tähenduses),
- 3) Hankeleping – leping, mille on sõlminud hankija,
- 4) Leping – toetuse saaja poolt sõlmitud leping, sh ka hankeleping,
- 5) Alusdokumendid – dokumendid, mis on seotud riigihanke korraldamisega RHSi alusel,
- 6) Hankedokumendid – dokumendid, mis on seotud hanke korraldamisega (sisaldab alusdokumente, väikehangete dokumente, toetuse saaja ostude hinnapäringuid jms),
- 7) Riigihange – hange, mis on korraldatud vastavalt RHSis sätestatud nõuetele,
- 8) Hange – kõik toetuse saajate tehtavad menetlused, sh riigihange,
- 9) Hankemenetlus – RHS 2. peatükis nimetatud menetlusliigid.

Kehtivas RHSis (§ 3) on riigihanke korraldamise üldpõhimõtteid sõnastatud järgmiselt:

- 1) hankija tegutseb riigihanke korraldamisel läbipaistvalt, kontrollitavalt ja proportsionaalselt;
- 2) hankija kohtleb kõiki isikuid, kelle elu- või asukoht on Eestis, mõnes muus Euroopa Liidu liikmesriigis, muus Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriigis või Maailma Kaubandusorganisatsiooni riigihankelepinguga ühinenud riigis, võrdselt ja jälgib, et kõik isikutele seatavad piirangud ja kriteeriumid oleksid riigihanke eesmärgi suhtes proportsionaalsed, asjakohased ja põhjendatud;
- 3) hankija tagab konkurentsi efektiivse ärakasutamise riigihankel, kusjuures avalik-õigusliku juriidilise isiku või avalikke vahendeid kasutava eraõigusliku isiku osalemine riigihankes ei tohi moonutada konkurentsi tema poolt avalike vahendite kasutamise tõttu;
- 4) hankija väldib konkurentsi kahjustavat huvide konflikti;
- 5) hankija kasutab rahalisi vahendeid säästlikult ja otstarbekalt, sõlmib hankelepingu parima võimaliku hinna ja kvaliteedi suhte alusel ning viib riigihanke läbi mõistliku aja jooksul.

¹ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/24/EL, 26. veebruar 2014, riigihangete kohta ja direktiivi 2004/18/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta, art. 18 p. 1

² K. Matteus „Korterelemute rekonstrueerimise toetuse saajatele hangete läbiviimise juhised“, juhend lk 6

Enamus RHS §-s 3 nimetatud üldpõhimõtetest on omavahel otseselt või kaudselt seotud ning täiendavad teineteist.³

Näiteks võrdse kohtlemise põhimõtte sisaldab nii diskrimineerimise keeldu kui ka läbipaistvuse ja huvide konflikti vältimise põhimõtet. Huvide konflikti aitab vältida hanke läbi viimine läbipaistvalt ja kontrollitavalt. Hanke eset arvestades proportsionaalsete nõuete seadmine võimaldab konkurentsi efektiivselt ära kasutada, mis omakorda aitab kaasa rahaliste vahendite säästlikule ja otstarbekale kasutamisele.

Üldpõhimõtete järgimine tähendab detailsemalt seletatult järgmist:

1) hankija tegutseb riigihanke korraldamisel läbipaistvalt, kontrollitavalt ja proportsionaalselt (RHS § 3 p 1);

1.1. Läbipaistvuse põhimõtte kõige tavapärasem väljendus on hanketeate või eelteate avaldamine selleks ette nähtud kohas ja viisil, andes seeläbi huvitatud ettevõtjatele võimaluse soovi korral pakkumus esitada. Läbipaistvuse põhimõtte täitmine hõlmab ka kohustust jagada muud hankega seotud teavet samamoodi läbipaistval moel, kuna teabe valikuline edastamine tooks kaasa ettevõtjate ebavõrdse kohtlemise.⁴ Mida selgemalt, täpsemalt ja ühemõttelisemalt on hanke tingimused sõnastatud, seda läbipaistvam on hange.

1.2. Riigihangete registris (RHR) e-hanget läbi viies toimub teavitamine (sh pakkuja küsimustele vastamine) läbi kõikidele pakkujatele üheaegselt vastava info nähtavaks tegemise. Sama põhimõtet järgides tuleb ka väljaspool registrit hanget läbi viies pakkujaid (ja vajadusel ka potentsiaalseid pakkujaid) teavitada hanget puudutavatest asjaoludest ja toetuse saaja otsustest. Ühtset teavitamist peab olema võimalik tagantjäre kontrollida. Nt, kui hangitakse teenust võrreldavate pakkumuste võtmise kaudu, siis tuleb kõigile potentsiaalsetele pakkujatele edastada ühesugune info. Seejuures on oluline järgida sama põhimõtet ka olukorras, kus üks huvitatud osapool on küsinud nt e-kirja teel täiendavat infot. Sellisel juhul tuleb vastus / vastuse koopia edastada kõigile osapooletele, mitte ainult küsijale.

1.3. Pakkujatel peavad pakkumuse koostamisel olema võrdsed võimalused ja see eeldab, et toetuse saaja viib hanke läbi selgete ja üheste reeglite alusel, mille järgimine on nii sisu kui vormi (sealhulgas pakkumuste laekumise aeg, avamise aeg, küsimustele vastamine) poolest tagantjäre tuvastatav. Hanke korraldamisega ja kõik lepingu täitmisega seotud dokumendid peavad olema kirjalikud ja säilitatud. Seega tuleb hange ette valmistada ja läbi viia selliselt, et pakkujad teaksid täpselt hanke tingimusi ning menetlus ise oleks läbipaistev ning kontrollitav ka toetuse andjate või muude pädevate asutuste poolt.

1.4. Toetuse saaja peab hanke dokumentides sätestama kõik vajalikud nõuded piisava detailsusega ja nendest nõuetest rangelt kinni pidama nii hanget läbi viies, lepingut sõlmides kui ka lepingut täites.

1.5. Hanke kontrollitavusest sõltub, kas on tuvastatav ka hanke vastavus teistele RHS § 3 üldpõhimõtetele. Hanke läbipaistvuse ja kontrollitavuse tagamine on toetuse saaja kohustus, sestap tuleb silmas pidada, et vaidluse korral toetuse andjaga on dokumentaalsete tõendite puudumisel tõendamiskoormus toetuse saajal.

1.6. Eraldi tuleb rõhutada, et ka hanke läbiviimise ajal tehtud otsused peavad tagama hanke läbipaistvuse ja nende õiguspärasust peab olema võimalik kontrollida. Dokument või kirjalik jälg peab olema selline, et sellest on võimalik aru saada, millistest motiividest ja kaalutlustest on toetuse saaja

³ Tallinna Linnavalitsus „Riigihangete üldpõhimõtete sisustamine“, juhend lk 2

⁴ Tallinna Linnavalitsus „Riigihangete üldpõhimõtete sisustamine“, juhend lk 7

oma otsuste langetamisel lähtunud.⁵ Otsuse põhjendustest peab selguma arutluskäik, mis võimaldab otsust mõista.

1.7. Toetuse saamisel tuleb kontrollitavuse põhimõtte täitmise alla lugeda ka kohustus salvestada ja säilitada kogu hanke läbiviimist puudutav dokumentatsioon kontrollija poolt läbi viidavate toimingute jaoks. Sealhulgas eeldatava maksumuse määramise turu-uuring, koopia kogu avalikustamist puudutavast teabest koos avalikustamise ajaga, hankedokumentid, hanke käigus esitatud küsimused ja vastused, läbirääkimistega hanke korral läbirääkimiste kulg ja sisu, hanke käigus tehtud otsused (sh kvalifitseerimise otsused ja nõuetele vastavuse otsused peavad olema sisuliselt õiged), edastatud teated, lepingu sõlmimine või sõlmituks lugemine, lepingu täitmine, lepingu muutmine.

1.8. Kõik hanke tingimused peavad olema sõnastatud selgelt, täpselt ja ühemõtteliselt. Hanke läbipaistvus soodustab ausat konkurentsi, tagab lepingupartneri valiku erapooletuse ning aitab välistada seda, et hankes tehakse meelevaldseid eelistusi. Hanke käigus avaldatud vastuolulised või ebaselged hanke tingimused (sh lepingutingimused) rikuvad seda nõuet.

NÄITEKS: Lepingu tingimused: 1. Tellijal on õigus pakkumise aluseks olnud töömahtude loendi muutmiseks ja Täitjal kohustus nendest johtuvate muudatus- ja lisatööde teostamiseks. 2. Kõik muudatus- ja lisatööd tuleb Tellija ning Täitja vahel kirjalikult kokku leppida enne tööde alustamist.

Antud tingimused ei täienda üksteist, vaid on omavahel vastuolus. Tingimused pole läbipaistvad, kuna jääb mõistetamatuks, mida nende alusel teha võib ja mida mitte, milliseks saab kujuneda lepingu täitmine.

1.9. Hanke aluseks olevate dokumentide koostamise ajal tuleb jälgida, et kõik hankes osalejatele seatavad piirangud oleksid vajalikud, kohased ja kitsas mõttes proportsionaalsed. Hankes seatud tingimus on proportsionaalne, kui ta on kohane ja vajalik. Tingimus on kohane, kui sellele vastavus väljendab pakkuja võimet lepingut nõuetekohaselt täita. Tingimus on vajalik, kui pakkuja võimet lepingut täita ei ole võimalik sama veenvalt tõendada kergema tingimuse abil.⁶

Näiteks võib pakkuja majandusliku ja finantsseisundi tõendamiseks nõuda, et pakkuja varasema majandustegevuse netokäive teatud valdkonnas oleks kuni kahekordne kavandatav lepingu maksumus. St kui ehitushanke eeldatav maksumus on 300 000 eurot, siis võib pakkujalt nõuda varasema majandusaasta netokäivet eeldatavalt ehitusvaldkonnas kuni 600 000€ ühe majandusaasta kohta.

Samas ei ole põhjendatud kvalifitseerimise tingimusena nõuda MTR registreeringut ei ehitustööde ega ka teenuste riigihangetes. Riigihangete vaidlustuskomisjon on 13.01.2011.a otsuses nr 266-10/121515 leidnud, et vastutavatelt spetsialistidelt MTR registreeringu nõudmine on pakkujate võimekuse kontrollimiseks sobimatu ja seetõttu vastuolus RHS-iga.

1.10. Läbirääkimiste pidamine on lihthankes ja ainult üldpõhimõtteid kohustuslikuna järgivas hankes lubatud juhul, kui selline võimalus on sõnaselgelt kirjas hanke dokumentides. Läbirääkimiste pidamise

⁵ TlnHKo 3-14-50168, p 10.1

⁶ Tallinna Halduskohtu otsus 3-09-2756, p.7

võimalus tuleks kirja panna viisil, et on täpselt tuvastatav, mille üle toetuse saaja võib läbirääkimisi pidada. Läbirääkimised tuleb protokollida viisil, mis võimaldab kontrollida, et pakkujaid on läbirääkimistel võrdselt koheldud ja läbirääkimiste järgselt esitatud pakkumused võrreldavad.

NÄITEKS: RHS §-ga 3 vastuolus on olukord, kus pärast pakkumuste esitamist hakatakse eduka pakkujaga tingimuste üle läbi rääkima, kuigi seda võimalust hanke dokumentid ei näe, ning lepitaakse kokku pakkujale algse pakkumusega võrreldes selgelt soodsamates tingimustes (näiteks maksumuse suurenemine, ettemaksu võimaldamine, asja asendamine odavamaga hinda langetamata vms). Samuti tuleb konkurentsi maksimaalse ära kasutamise ning mitte-diskrimineerimise põhimõtetega lugeda vastuolus olevaks ka selline läbirääkimine, mille tulemused ei pruugigi olla otseselt pakkujale soodsamad ning on projekti eesmärgi seisukohalt täiesti mõistlikud ja põhjendatud - näiteks pakutud lahenduse asendamine võrreldava hinnaga, kuid efektiivsema ja sobivama lahenduse vastu. Seda seetõttu, et konkurentsi kahjustab olukord, kus potentsiaalsed pakkujad võisid jätta pakkumuse tegemata põhjusel, et hanke dokumentid läbirääkimisi (eksitavalt) ette ei näinud, kuigi neid tegelikult pidama hakati.

1.11. Olulised lepingutingimused tuleb esitada hanke dokumentides. Hanketeates ja hanke dokumentides seatud tingimustest kõrvale kalduda ei tohi, sest toetuse saaja on hankes avaldatud tingimustega seotud kuni lepingu täitmise lõpuni.

1.12. Tehnilise kirjelduse koostamisel RHS § 3 punkti 1 järgimine seisneb selles, et toetuse saaja suudab vaidluse korral iga seatud tingimust põhjendada. Pakkumus tuleb küsida viisil, et selle nõuetele vastavust on võimalik nõutud dokumentide kaudu kontrollida. Pakkumuse vastavuse kontrolli üheks eesmärgiks on tagada hankes osalejate võrdne kohtlemine ja hanke läbipaistvus seeläbi, et omavahel võistleksid võrreldavad pakkumused.

Näiteks kui ostetakse seadmeid või tehnikat on soovitav hanke dokumentides nõuda, et pakkuja esitab pakkumuse kirjelduse viisil, mis võimaldab toetuse saajal kontrollida selle vastavust kõikidele tehnilises kirjelduses loetletud tingimustele. Sh märgib pakkuja pakutavate seadmete margi ja/või mudeli. Ainuüksi üldisest kinnitusest, et pakkumus vastab kõikidele hanke tingimustele ei piisa, kuna toetuse saajal pole võimalik pakkumust sisuliselt hinnata ega teha põhjendatud otsust, mis oleks hiljem kontrollitav (kui pakutava kohta puudub info, pole võimalik otsust kontrollida).

1.13. Lepingut sõlmides ei tohi ükski lepingutingimus erineda hanke dokumentis olnud sama küsimust reguleerinud tingimusest. Kui hanke dokumentide osaks oli lepingu projekt, siis peab sõlmitud leping olema sellega sisu poolest identne (va kui hankes olid lubatud läbirääkimised, siis läbiräägitud tingimus võib erineda algsest).

Näiteks kui lepingu projekt erineb sõlmitud lepingust, siis võib eeldada, et on peetud läbirääkimisi pakkuja ja toetuse saaja vahel.

1.14. Kui lepingut muudetakse või pakkuja suhtes kasutatakse õiguskaitsvahendit kohustuse rikkumise korral, nt antakse täiendav täitmise tähtaeg, siis peab selleks olema sõlmitud kirjalikku

taasesitamist võimaldavas vormis kokkulepe või esitatud samas vormis teade, mis tuleb säilitada koos kõikide teiste hankega seotud dokumentidega.

2) hankija kohtleb kõiki isikuid, kelle elu- või asukoht on Eestis, mõnes muus Euroopa Liidu liikmesriigis, muus Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriigis või Maailma Kaubandusorganisatsiooni riigihankelepinguga ühinenud riigis, võrdselt ja jälgib, et kõik isikutele seatavad piirangud ja kriteeriumid oleksid riigihanke eesmärgi suhtes proportsionaalsed, asjakohased ja põhjendatud (RHS § 3 p 2);

2.1. RHS §-s 3 sätestatud teise põhimõtte eesmärk on isikute võrdse kohtlemise kaudu edendada konkurentsi. Põhimõtte tähendab seda, et toetuse saaja ei tohi luua ühelegi võimalikule pakkujale soodsamat olukorda, nt andes kellelegi rohkem teavet, jätta eksimust arvestamata, pidada valikuliselt läbirääkimisi. Võrdse kohtlemise ehk mittediskrimineerimise põhimõtet tuleb tõlgendada teenuste vaba liikumise ning avatud ja ausa konkurentsi tagamise eesmärgist lähtuvalt.⁷

2.2. Sõltuvalt riigihanke hankemenetluse liigist tuleb hankijal tagada, et kavandatava riigihanke alusdokumendid oleksid kättesaadavad kõikidele soovijatele. Arvestades seda, et üldjuhul saab Eestis riigihankeid läbi viia ainult elektrooniliselt, on pakujate juurdepääs riigihangetele tagatud. Juhul, kui mingil põhjusel ei ole riigihanke läbiviimiseks kasutatud RHRi, siis tuleb tagada riigihanke alusdokumentide maksimaalne avalikustamine (kodulehel, üleriigilise levikuga ajalehtedes vms).

2.3. Isikute erapooletu ja võrdse kohtlemise põhimõtte eeldab, et hanke igal etapil koheldakse kõiki hankes osalevaid isikuid ühesugusel moel sõltumata teguritest, mis ei ole seotud hanke läbiviimisega. Niisugusteks teguriteks on eelkõige isikute rahvus või asukoht mingis liikmesriigis või piirkonnas. Seega eeldab võrdne kohtlemine ka seda, et mujalt pärit isikuid koheldakse samal moel nagu oma piirkonna ettevõtjaid.⁸ Seega ei tohi toetuse saaja hankes kehtestada tingimusi, mis takistaks Euroopa Liidu liikmesriigist, muust Euroopa Majanduspiirkonna lepinguriigist või Maailma Kaubandusorganisatsiooni riigihankelepinguga ühinenud riigist pärinevatel pakujatel nende päritolu tõttu hankes osaleda.⁹

2.4. Sisuliselt tähendab võrdse kohtlemise põhimõtte, et hanke osalisi tuleb kohelda ühtsete tingimuste alusel ning objektiivselt. Võrdse kohtlemise elemendiks on ka proportsionaalsus, mis tähendab, et hankes seatud kriteeriumid (nii kvalifitseerimise tingimused, kui pakkumuse vastavustingimused) peavad olema vajalikud ja mõõdukad. Kui menetluses pole lubatud läbirääkimised, siis on keelatud igasugune kauplemine pakkumuse sisuliste tingimuste (sh hinna) üle.

2.5. Kvalifitseerimise tingimused peavad olema proportsionaalsed lepingueseme suhtes. Tingimuse kehtestamisel tuleb lähtuda sisulistest vajadustest ja toetuse saaja peab olema valmis iga kvalifitseerimise tingimuse asjakohasust ja proportsionaalsust põhjendada.

⁷ RHSi kommenteeritud väljaanne, lk 59

⁸ RHSi seletuskiri

⁹ Tallinna Linnavalitsus „Riigihangete üldpõhimõtete sisustamine“, juhend lk 2

2.6. Hanketingimuste seadmisel on oluline jälgida, et seatud tingimused ei piiraks liigselt võimalikku pakkujate ringi. Lisaks tuleb hanketingimuste seadmisel silmas pidada varjatud diskrimineerimise riski, st et ei seataks tingimusi, mille täitmise tegelikkuses on oma riigi ettevõtjatel lihtsam kui mõnes muus liikmesriigis asuval ettevõtjal.

Näiteks riigihanke rahvusvahelist piirmäära ületavates hangetes (RV hange) võib seada haridus- või kutsekvalifikatsiooni nõudeid pakkuja meeskonnaliikmetele, kuid lisaks Eesti kutsetasemele tuleb hanke dokumentides viidata ka Euroopa kutsetasemele, millega see on võrdsustatud ning lubada esitada ka pakkuja asukohariigis väljaantud dokumenti. Tingimuse sõnastamisel tuleks vältida viiteid ainult sellistele õigusaktidele, mis reguleerivad vaid Eesti haridustasemete määramist.

Näiteks on hankes seatud tingimus, et elektritööde eest vastutaval spetsialistil peab olema elektrialane kõrgharidus ja kehtiv vähemalt B-klassi elektrivaldkonna pädevustunnistus. Kuna pädevustunnistuste klassid on kehtestatud siseriiklikus õigusaktis ning kui hankedokumentides ei ole selgitatud, kuidas isikul, kes on omandanud nõutaval tasemel kompetentsuse välisriigis, on võimalik nõutavat kutsekvalifikatsiooni tõendada, siis selliselt sõnastatud tingimus on piirav, mille tõttu vähendatakse antavat toetust.

Näiteks RV hankes nõudis hankija konditsioneeride pakkujalt, et ta peab pakkumuse esitamise hetkeks omama käitlemisloa jahutus-, kliimaseadmete, soojuspumpadega seotud toiminguteks välisõhu kaitse seaduse mõistes ning selle käitlemisloa olemasolu kontrollib hankija Keskkonnaameti kodulehe kaudu. Hankes seatud kõnealune tingimus eeldas, et välisriigi pakkuja pidi pakkumuse esitamise ajaks olema nimetatud käitlemisloa registreerinud FOKA registris. Kuid välispakkujate kvalifitseerimiseks oleks piisanud ka pakkuja asukohariigi õigusaktide kohase tõendi esitamisest, sest valdkond on EL üleselt harmoneeritud, kus toimub vastastikune lubade/sertifikaatide tunnustamine.

Analoogselt võib piiravaks pidada ka nõuet esitada mõni muu ainult Eesti asutuse poolt väljastatav dokument. Nt pangagarantii Eesti pangalt või välismaise panga Eesti filiaal, kui garantii võiks väljastada ka pakkuja asukohamaal asuv pank või filiaal.

Piiravaks tuleb lugeda tingimust, mille kohaselt peab pakkujal olema mingis regioonis või riigis tegutsemise nõue. Näiteks pakkuja peab omama esindust, hoolduskeskust, varasemat kogemust Eestis, mingis muus piiritletud regioonis või muus konkreetselt nimetatud riigis, jne. NÄITEKS: Tuletõrjeseadmete hankes nõuti, et pakkujal peab olema varasem tuletõrjeseadmete müügi kogemus Eesti lähiümbruse riikides ehk Põhjamaades. Antud juhul oleks olnud asjakohane nõuda, et seadmed ei lakkaks töötamast konkreetses kliimaatilistes tingimustes (-20-30 kraadi), mitte nõuda tuletõrjeseadmete müügi kogemust siinses regioonis. Seda oleks saanud tõendada testimisega, mitte määrates riikide loetelu, kuhu neid on müüdud, et tõendada seadmete töötamist kliimavöötmes, kus asub Eesti.

RV hangetes tuleb jälgida ka seda, et toetuse saaja ei nõuaks põhjendamatult pakkuja meeskonnaliikmetelt eesti keele oskust. On pakkuja enda lahendada, kuidas ta soovib töö ellu viia, tõlkide abil või palgates kohalikke eksperte. Läbivalt eesti keele oskuse nõudmine piirab välismaiste pakkujate võimalust osaleda. NÄIDE: IT-süsteemide programmeerimisel on kõikidelt meeskonnaliikmetelt nõutud eesti keele oskust. Kuivõrd selline tingimus piirab välismaiste pakkujate osalemist hankes, siis peab toetuse saaja suutma väga hästi ära põhjendada iga meeskonnaliikme vältimatu vajaduse suhelda eesti keeles / kasutada eesti keelt oma tööloigis. Üldjuhul on kõikide meeskonnaliikmete puhul eesti keele nõue liigne ning hankija peaks sellises olukorras nõudma eesti keele oskust vaid võtmeekspertidelt, kelle puhul on nõue tõepoolest vältimatu. Eesti keele oskuse nõue võib siiski olla põhjendatud juhtudel, kui tegemist on koolituste, väljaõppe vms korral. Näiteks juhul, kui uue tarkvara arendamise hange sisaldab ka tarkvara kasutajate koolitust, kasutajatoe väljaõpetamist jms tegevustes, kus on oluline sisu täpne edastamine.

Referentsobjektide kohta küsitavate andmete sõnastamisel tuleb vältida viiteid konkreetset Eestis kasutusel olevatele lubadele, registritele vms. Nt ehitusregistri koodi märkimise, ehitusseadustiku alusel väljastatud kasutusloa saanud ehituste nimetamise, selliste ehitiste rekonstrueerimise kogemus, mis on kantud riiklikusse kultuurimälestiste registrisse jms nõue, sest teistes riikides ei tarvitse olla kasutusel ehitiste kasutuluba või kultuurimälestiste registrit vms. Toetuse saaja peaks viitama, et andmetena võib esitada ka muid analoogseid andmeid või tõendeid, mis võimaldavad objekti, selle kvaliteeti vms tuvastada.

Nii rahvusvahelist kui ka siseriiklikku konkurentsi piirab kindla ostuallika, protsessi, kaubamärgi, standardi, patendi, tüübi, päritolu, tootmisviisi nimetamine lisamata juurde märget „või sellega samaväärne“. Näiteks hankes oli seatud kvalifitseerimistingimus, mille kohaselt pidi pakkuja omama garantiikirja, mille on väljastanud krediitiasutus, millel on või mille emaettevõttel on Moody's Bank finantstugevuse reiting. Kuna lisaks Moody's Bankile on veel teisigi samaväärseid rahvusvaheliselt tunnustatud reitingubüroosid (näiteks Standard & Poor's, Fitch, DBRS), siis oleks tulnud Moody's Banki juurde lisada märke „või sellega samaväärne“.

Diskrimineerivaks peetakse muuhulgas ka varasemat FIDIC lepingutüübi alusel töötamise kogemuse nõuet, sest see takistab hankes osalemast ettevõtjal, kes suudab lepingut täita sama kvaliteetselt kui see ettevõtja, kel on varasem FIDIC tingimustel sõlmitud lepingu täitmise kogemus. FIDIC kogemuse nõudele oleks pidanud lisama märke „või sellega samaväärne“, et oleks avatud konkurents ka sellistele pakkujatele, kellel FIDICu kogemust ei ole. Vähem piirav lahendus võimaldaks võimalikel pakkujatel esitada sarnaseid tõendeid FIDIC lepingutingimustega samaväärsetele lepingutingimustele (nt AFNOR (Prantsusmaa), JCT (Ühendkuningriik), VOB (Saksamaa), ORNOM B2110 (Austria)), sest need näitavad sama taseme kutsealast pädevust.

Märke „või sellega samaväärne“ lisamise nõue kehtib ka juhul, kui pakkujalt nõutakse, et ta peab olema Rahvusvahelise Lennutranspordi Assotsiatsiooni (IATA) akrediteeritud piletimüügiagent. Samuti loetakse pakkujate ringi liigselt piiravaks kui hankes nõutakse IATA akrediteeringu olemasolu teatud aja (nt kolme aasta) jooksul enne pakkumuse esitamist.

Lisaks juhime tähelepanu, et hankija ei või ehitustööde hankelepingu puhul kvalifitseerimise tingimusena kehtestada nõudeid seoses MTR-i registreeringutega. RHS § 99 lg 1 alusel võib hankija nõuda teenuste hankelepingu puhul muude õigusaktides ette nähtud erinõuete täitmist ning ehitustööde hankelepingute puhul nõuda ainult kutseala registrisse kuulumist.

Ka RV teenuste hangetes ei ole lubatud küsida seda, et pakkuja või tema poolt kaasatud meeskonna liikmed peavad olema kantud MTR-i (see on välispakkujatele piirav tingimus), sest vastutavalt spetsialistidelt MTR registreeringu nõudmine on pakkujate võimekuse kontrollimiseks sobimatu.

Oluline on meeles pidada, et ebaseaduslik tingimus on piirav sõltumata sellest kas ta on seatud kvalifitseerimise tingimusena, pakkumuse vastavustingimusena või lepingu täitmise tingimusena, st tema mõju on samaväärne – välispakkuja ei saa (vähemalt mitte kohe) pakkumust esitada.

Kui RV hanke elluviimiseks on vaja mõnda Eesti õigusaktide kohaselt väljaantud tegevusluba või registreeringut, siis võib välisriigi pakkuja esitada pakkumuses ka oma asukohariigi samaväärse loa või registreeringu juhul, kui tal pakkumuse esitamise ajaks ei ole veel nõutavat Eestis väljastatud tegevusluba või registreeringut. Üldjuhul ei pea välispakkuja pakkumuse esitamiseks taotlema Eestis mõnel tegevusalal tegutsemise luba või registreeringut, sest see oleks välispakkujale täiendav halduskoormus juhul, kui ta ei osutu edukaks pakkujaks. Juhul, kui välispakkuja osutub edukaks pakkujaks, kuid tal puudub Eesti õigusaktide kohaselt väljaantud tegevusluba või registreering, siis tuleb tal asukohariigi vastav luba või registreering vormistada kohalikuks loaks, kui tegemist ei ole ajutise teenuse osutamisega Eestis.

Toetuse saaja peaks hanke dokumentides selgelt viitama, et ta aktsepteerib pakkuja asukohariigi vastavat registreeringut/luba. Kui seda sõnaselgelt hankedokumentides öeldud ei ole, siis on probleem.

Tegevusloa puhul tuleb arvestada majandustegevuse seadustiku üldosa seaduse § 22 lg-s 5 sätestatuga, mille kohaselt ei ole loakohustust teenuse osutajal, kes soovib alustada Eestis ajutiselt teenuste osutamist. Seega tuleb toetuse saajal enne tegevusloa nõude sätestamist tegevusluba väljastavalt asutuselt uurida, kas antud valdkonnas on välismaised ettevõtjad loakohustusest vabastatud (st valdkond kuulub teenuste direktiivi kohaldamisalasse) või tuleb välismaise tegevusloaga ettevõtjal läbida MSÜS § 22 lg 1 kohane menetlus loakohustusest vabastamise kohta. Märge, kuidas välismaised ettevõtjad peavad toimima, tuleb teha hankedokumentides vastava tingimuse juurde.

2.7. Tehnilisi tingimusi ehk pakkumuse vastavuse tingimusi ega kvalifitseerimise tingimusi ei või kirja pandust erinevalt tõlgendada ning sama tõlgenduse juurde tuleb jääda kogu menetluse raames. Tingimuse tõlgendamise ega ei või pakkujaid eksitada, ühte pakkumust teisele eelistada, mittevastavat pakkumust vastavaks muuta. Pakkujate kvalifitseerimisel ja pakkumuste vastavuse kontrollimisel tuleb kõiki sätestatud kriteeriume kohaldada kõigi pakkujate suhtes ühte moodi.

2.8. Kui pakkuja ei ole esitanud nõutud kujul või piisavalt infot kvalifikatsiooni või pakkumuse vastavuse tõendamiseks, kuid on esitatud dokumendis siiski ebaselgelt väljendanud vastava kvalifikatsiooni olemasolu, siis on lubatud pakkujal dokument lisada või anda täiendavaid selgitusi, et tõendada pakkumuste esitamise hetkel olemas olnud kvalifikatsiooni, kõrvaldamise aluste puudumist või heastamist. Kui pakkumus ei sisalda kõiki kehtestatud nõutele vastavuse kontrollimist võimaldavaid andmeid või dokumente, siis neid juurde esitada ei saa. Mittevastavat pakkumust saab aktsepteerida ainult juhul, kui pakkumus vastab hanke tingimustele ja ebaselguse (vormilise puuduse) saab kõrvaldada selgituse esitamisega. Ka siinkohal on oluline märkida, et täiendavate selgituste andmise võimalus tuleb anda kõikidele pakkujatele, kelle puhul saab vormilise puuduse kõrvaldada läbi selgituste küsimise.

2.9. Kõigile pakkujatele peab pakkumuste esitamiseks (ja võimalikuks muutmiseks kui läbirääkimiste pidamise võimalus on ette nähtud) olema sama palju aega. Hanke tingimusi saab muuta kuni pakkumuste esitamise tähtjani. Kui hanke tingimusi muudetakse, peavad kõik hankest huvitatud isikud ja pakkujad sellest üheaegselt teada saama.

2.10. Kui leping on sõlmitud, siis on hange lõppenud. Ka juhul, kui lepingut täitma ei asuta või leping lõpetatakse, pole võimalik sõlmida lepingut paremuselt teise pakkumuse teinud pakkujaga. Sellises olukorras tuleb korraldada uus hange.

2.11. Toetuse saaja poolt hanke tulemusel sõlmitud lepingu muutmisel tuleb silmas pidada, et muudatus ei oleks selline, mis oleks võinud muuta pakkujate ringi.

Näiteks lepingu sõlmimise järgselt ettemaksu tasumise võimaluse loomine seab pakkujad ebavõrdsesse positsiooni, rikkudes seeläbi pakkujate võrdse kohtlemise ning vaba konkurentsi printsiipe (kui enne pakkumuste esitamist oleks teada olnud ettemaksu võimalus, oleks pakkujate ring võinud olla teine või esitatud pakkumuste hind oleks võinud olla soodsam). Lepingu täitmise faasis ei saa aktsepteerida muudatusi lepingutingimustes, mis oleks võimaldanud osaleda hankes ka teistel kui esialgu kvalifitseeritud pakkujatel või oleks võimaldanud tunnistada vastavaks ja edukaks mõne muu pakkumuse kui see, mis lõpuks välja valiti.

2.12. Riigihanke hankemenetluse, sotsiaal- ja eriteenuste erimenetluse või lihthankemenetluse tulemusel sõlmitud hankelepingut võib muuta RHS § 123 tingimusi järgides. Hankelepingu muutmine võib kõne alla tulla ka juhul, kui hankija on riigihanke alusdokumentides eelnevalt määratlenud võimaluse ja tingimused hankelepingu muutmiseks (§ 123 lg 1 p 2). Seega hankelepingut võib muuta ka nendel tingimustel, mis on hankelepingus endas muutmiseks ette nähtud. Riigihanke ettevalmistamise ajal tuleks hankelepingus vajaduse korral ette näha täpsed ja piiritletud muutmise tingimused ehk millise olukorra ilmnedes, mida ja millisel määral tohib toetuse saaja hankelepingu tingimustes lepingu täitmise ajal muuta. Oluline on siiski silmas pidada, et isegi siis kui hankelepingus on määratletud täpsed ja piiritletud muutmise tingimused, ei ole muudatuste tulemusel õigustatud hankelepingu üldise olemuse muutmine või muudatuste vastuolu riigihanke korraldamise üldpõhimõtetega.

2.13. RHSi kohaselt on tellija reservi kasutamine käsitletav hankelepingu muutmisenä. Tellija reservi kasutamise tingimused peavad olema hankelepingus detailselt reguleeritud, st alusdokumentides peab olema välja toodud tellija reservi konkreetne maht ja reservi kasutamise tingimused ning tellija reservi kasutamisel peab olema täidetud vastav RHS § 123 lõikes 1 sätestatud tingimus.

Näiteks võib tellija reservist tasuta juurde tulevate tööde eest, mis on hankelepingu eesmärgi täitmiseks vajalikud, täiendavatest mahtudest tulenevad tööd algset mahtu ületavas osas, lepingus fikseeritud hinnamuutustest tulenevad täiendavad kulud, lepingus sisalduvate tööde asendamised uute töödega, jms eeldusel, et on täidetud § 123 sätestatud tingimused.

2.14. Hankelepingu muutmise lubatavust tuleb hinnata nii mahu ja/või maksumuse vähendamisel kui ka suurenemisel. Asendustööde korral on võimalik muudatuse väärtust arvestada kahtemoodi: kas asendustööde maksumuse hinnavahe kaudu või siis summeerides ärajäetud tööde ja lisandunud tööde maksumused. EK on asunud seisukohale, et kui asendustööd ei ole samaväärsed, siis tuleb

asendustööde muudatuse väärtuse arvutamisel ära jäänud töö ja lisandunud töö maksumused kokku liita. Tööde samaväärsuse kaalumisel tuleks hinnata asendatava materjali/töö olemust, hinda ja pakkujate ringi. Muudatuse väärtuse arvutamine hinnavahena võiks olla sobilik juhtudel, kus muudatuse mõju on väike, nt üks seinavärv asendatakse teise värviga, üks puitparkett asendatakse teise puitparketiga, tavaline kipsplaat asendatakse veekindla kipsplaadi vastu jms.

3) hankija tagab konkurentsi efektiivse ärakasutamise riigihankel, kusjuures avalik-õigusliku juriidilise isiku või avalikke vahendeid kasutava eraõigusliku isiku osalemine riigihankes ei tohi moonutada konkurentsi tema poolt avalike vahendite kasutamise tõttu (RHS § 3 p 3);

3.1. RHS §-s 3 sätestatud kolmas põhimõtte tähendab seda, et toetuse saaja peab looma võimaluse, et võimalikult palju sobivaid pakkujaid konkureeriksid hankel. Konkurentsi efektiivse ärakasutamise mõtteks on, et toetuse saaja saaks konkurentsi ära kasutades soetada parima võimaliku hankeeseme parima võimaliku hinna või kuluga.

3.2. Konkurentsi efektiivse ärakasutamise tagamiseks peab toetuse saaja olema enne hanke alustamist kursis turuolukorraga (uusimad tehnoloogiad, hinnatase, potentsiaalsed pakkujad jms), sh vajaduse korral kasutama RHS §-le 10 vastavat turu-uuringut. Seeläbi saab toetuse saaja täpsemalt kavandada tulevase võimaliku hanke üksikasju, sealhulgas valida sobiva menetluse liigi, otsustada hanke osadeks jaotamise või alternatiivsete lahenduste pakkumise võimaldamise või hoopiski ühis- või keske hankimise võimaluse kasutamise¹⁰ osas. Turu-uuringu tulemuste kasutamisel hanke ettevalmistamisel tuleb silmas pidada, et turu-uuringu tulemusel ei seataks konkurentsi moonutavaid tingimusi. Samuti tuleks dokumenteerida, helisalvestada või muul moel talletada turu-uuringu käigus peetud suhtlus, väljastatud andmed, kohtumiste protokollid jms, et seda hiljem hanke käigus vajaduse korral jagada.

3.3. Keske tähtsusega selle põhimõtte juures on hanke avalikustamine. Toetuse saaja ülesanne on tagada asjakohaste meetoditega sobivate pakkujate paljusus ja saada turutingimustele vastavad võrreldavad pakkumused.

3.4. Teatud olukordades võib konkurentsi seisukohalt anda parema tulemuse riigihanke osadeks jaotamine ühe menetluse raames, sest siis saavad hankes osaleda ka väikesed ja keskmise suurusega ettevõtjad.

3.5. Toetuse saajal ei ole õigust sätestada ebaproportsionaalseid ja pakkujate konkurentsi põhjendamatult piiravaid kvalifitseerimistingimusi või põhjendamatult kitsendavaid tehnilise kirjelduse tingimusi, mis realselt või potentsiaalselt piiravad pakkujate hulka. Samuti on keelatud luua põhjendamatuid konkurentsieeliseid mõnele pakkujale. Toetuse saaja peab ka veenduma, et tema seatud kvalifitseerimise tingimused ja pakutava nõuetele vastavuse tingimused oleksid kõikide potentsiaalsete pakkujate jaoks ühtmoodi mõistetavad. Kui tingimusi saab erinevalt tõlgendada, võib toetuse saaja sellega piirata konkurentsi.

3.6. Lepingutingimuste puhul on oluline rõhutada, et need peavad olema hanke eesmärki arvestades mõistlikud, vajalikud ja proportsionaalsed. Toetuse saajal on õigus seada kvaliteedinõudeid, kuid need peavad olema vajalikud ning ei tohi olla ebaproportsionaalselt piiravad arvestades vastava nõude eesmärki ning selle mõju potentsiaalsete pakkujate ringile.

3.7. Käesolev põhimõtte kohustab toetuse saajat lubama pakkuda samaväärseid tooteid, kui tehnilised tingimused on koostatud konkreetse toote näitel. St juhul, kui pakkumuse kutses on nimetatud konkreetseid tooteid, kaubamärke, tootmisviise vms, siis peab toetuse saaja lubama samaväärsete

¹⁰ Tallinna Linnavalitsus „Riigihangete üldpõhimõtete sisustamine“, juhend lk 4

toodete või tootmisviiside pakkumist. Konkurentsi efektiivne ärakasutamine saab kahjustatud selle kaudu, kui eelise saab tootja, kes valmistab konkreetset toodet.

NÄITEKS: Üldjuhul ei ole proportsionaalne sätestada detailne tehniline nõue (või nõuded), mille tagajärjel paraneb soetatava toote kvaliteet vaid vähesel määral (piltlikult öeldes näiteks 10%), kuid mis samas piirab potentsiaalsete pakujate ringi väga olulisel määral (piltlikult öeldes näiteks 90%). Pahatihti kirjutatakse hanke tingimustesse sisse marginaalse tähtsusega detailne nõue, mis on pigem toetuse saaja isiklikust sümpaatiast tulenev, kuid sellega kaasneb enamuse turul olevate konkurentsivõimeliste ettevõtjate elimineerimine. Teisalt võib selline olukord olla erandina aktsepteeritav, kui piirava kvaliteedinõude kehtestamata jätmine tähendaks ühel või teisel põhjusel tavapärasest kõrgemaid riske (näiteks selge turvarisk inimestele, tõendatav oht terve projekti realiseerumisele vms).

3.8. Konkurentsi ei ole efektiivselt ära kasutatud, kui toetuse saaja võrdleb omavahel sõltuvaid pakkumusi. Näiteks juhul, kui pakkumused on esitanud ettevõtjad, kellest ühel on teise üle oluline mõju. Euroopa Kohus on selgitanud, et hankes iseseisvalt osalevate sidusettevõtjate automaatne kõrvaldamine on küll keelatud, kuid samas rõhutanud, et sellisel juhul tuleb toetuse saajal analüüsida, kas omavaheline seotus on avaldanud mõju esitatud pakkumuste sisule. Mis tahes vormis mõju ilmumine on piisav selleks, et nimetatud ettevõtjad kõnealuselt hankest kõrvaldada, st välistada nende pakkumuse arvesse võtmine ja nendega lepingu sõlmimine. Sidusettevõtjate poolt pakkumuste esitamine ei ole konkurentsi kahjustav kokkulepe ega ettevõtjate ühenduse otsus konkurentsiõiguse mõttes, kuid hankeõiguse mõttes riivab ta konkurentsi efektiivse ärakasutamise põhimõtet, kuivõrd sellised pakkumused ei ole sõltumatud ega konkureeri omavahel.¹¹

3.9. Kui toetuse saajale laekub vaid üks pakkumus, tekib toetuse andjal suurendatud huvi kvalifitseerimise ja vastavuse tingimuste asjakohasusest. Toetuse andja peab saama ammendavalt veenduda, et tingimustega ei piiratud põhjendamatult konkurentsi ning et asi, teenus või ehitustöö on ostetud mõistliku turuhinnaga.

4) hankija väldib konkurentsi kahjustavat huvide konflikti (RHS § 3 p 4);

4.1. RHS §-s 3 sätestatud neljas põhimõte tähendab seda, et toetuse saaja ei tohi olla seotud ühegi pakujaga viisil, mis kahjustab või võib hakata kahjustama konkurentsi.

4.2. Huvide konflikt on olukord, kus toetuse saaja või tema nimel tegutseva isiku töötajal, ametnikul, juhatuse liikmel või muul pädeval esindajal, kes on kaasatud hanke ettevalmistamisse või korraldamisse või kes võib muul moel mõjutada selle hanke tulemust, on otseselt või kaudselt finantsalaseid, majanduslikke või muid isiklike huvisid, mida võib käsitada tema erapooletust ja sõltumatust kahjustavatena.¹²

4.3. Võimalus konkurentsi kahjustavaks huvide konfliktiks tekib, kui toetuse saaja ja pakkuja on perekondlikult, emotsionaalselt (näiteks sõprus) või majanduslikult seotud. Kui sellised sidemed siiski

¹¹ K. Matteus „Korterelamute rekonstrueerimise toetuse saajatele hangete läbiviimise juhised“, juhend lk 10

¹² Seletuskiri riigihangete seaduse eelnõu juurde, lk 16.

<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/d8709d7d-cf5c-45c6-8576-1b7e86c80a8a/Riigihangete%20seadus>

eksisteerivad, peab hange olema läbi viidud nii, et igasugune pakkuja seotusest tulenev eelis (näiteks mingi informatsiooni teadmise kaudu) on täielikult välistatud.

4.4. Kui toetuse saaja viib läbi turu-uuringut, siis sellest ei saa järeldada toetuse saaja seotust vastava ettevõtjaga ega konkurentsi kahjustamist. Turu-uuringut läbi viies tuleb tagada, et uuringus osaleja ei saaks mingit infot, mis oleks hanke läbi viimisel tõlgendatav eelise andmisena. Eelise andmine on välistatud kui hanke dokumentides on antud ka kogu turu-uuringu raames osalistele teatavaks saanud informatsioon ning pakkumuste esitamise tähtaeg on mõistlik.

4.5. Üldreeglina on selle põhimõttega vastuolus olukord, kus hanke tulemuste üle otsustaval isikul on pakkujaga seotud ärihuvid. Hindamisse ei tohi kaasata pakkujaga seotud isikuid. Kui on huvide konflikti kahtlus, siis tuleks seotuse kahtlusega isik menetlusest taandada.

NÄITEKS: Toetuse saajat nõustab hanke läbiviimisel konsultant, kes samal ajal nõustab ka pakkujat või osaleb isegi pakkumuse koostamises. Sellisel juhul eeldab rakendusüksus üldreeglina konkurentsi kahjustumist, kui ei ole just ammendavalt tõendatud vastupidist. Samuti hakatakse vastuolu RHS § 3 punktiga 4 täpsemalt uurima olukorras, kus pakkujad on omavahel (juhatuse liikmete, omanike, sugulussidemete kaudu) seotud ning muutub küsitavaks, kas esines tegeliku konkurentsi olukord. Põhimõtte rikkumine on ka see, kui edukaks osutunud pakkuja pöördub ise teiste pakkujate poole, et nad hankes pakkumuse teeks või muul viisil „korraldab“ enda pakkumusega formaalselt konkureerivate pakkumuste esitamist.

5) hankija kasutab rahalisi vahendeid säästlikult ja otstarbekalt, sõlmib hankelepingu parima võimaliku hinna ja kvaliteedi suhte alusel ning viib riigihanke läbi mõistliku aja jooksul (RHS § 3 p 5);

5.1. Üldiselt peaks avatud, objektiivsel ja läbipaistval viisil korraldatud konkrentsi põhine pakkumismenetlus tagama hangetes avalike vahendite säästliku kasutamise. Seega on viies põhimõte osaliselt kattuv kõikide teiste (eriti konkurentsi efektiivse ärakasutamise) põhimõtetega.

5.2. Eelkõige tähendab viienda põhimõtte järgimine hanke korraldiku planeerimist ja ettevalmistamist. Hanke ettevalmistamise etapp on äärmiselt oluline, praktikas tuleneb väga suur osa RHS § 3 üldpõhimõtete rikkumistest selles faasis tehtud vigadest.

5.3. Eriti hoolikalt peab üldpõhimõtteid järgima toetuse saaja, kes rahastab hanke elluviimist välisvahenditest või siseriiklikest vahenditest antava toetusega. Sestap peab toetuse saaja endale selgeks tegema, mida täpselt on tal tarvis hankida ja kuidas seda mõistlikult teha. Oluline on sõnastada hanke tingimused läbimõeldult, võimalikult täpselt ja üheselt mõistetavalt/üheselt tõlgendatavatena. Hankes seatud piirangud ja nõuded peavad olema vajalikud ja põhjendatud. Hanke ettevalmistamisel tuleb lähtuda toetust saanud projekti objektist ja eesmärgist järgides seejuures nii RHS § 3 üldpõhimõtteid, kui ka pidades silmas taotluse rahuldamise otsuses märgitud nõudeid.

5.4. Toetuse saaja määrab hanke eeldatava maksumuse, selgitab välja, milline hanke läbiviimise menetlus valida, kas viia hange läbi ühe tervikuna või osadena, milline on hanke/hangete läbiviimise ajakava, pakkumuste esitamise tähtaeg, lepingu täitmise aeg/kestus, et jõuda tulemuseni, et toetuse saajale pakutakse piisava hulga pakkujate poolt täpselt seda, mida toetuse saaja vajab.

5.5. Samuti tuleb viienda põhimõtte alla lugeda toetuse saaja kohustus mitte kulutada hanke läbiviimiseks ebaproportsionaalselt palju enda ja pakkujate ressursi. Ehk nt lihthanked pole üldjuhul mõistlik seada samal hulgal nõudeid ja nõuda dokumente nagu avatud hankemenetluses.

5.6. Eesmärk on hoida kokku hangete ettevalmistamise ja korraldamise kulusid ning saada parimad hinna- ja lepingutingimused. See ei tähenda, et toetuse saaja peab tingimata eelistama madalaima maksumusega pakkumust, vaid pigem, et toetuse saaja saaks vajaliku kvaliteedi ja omadustega asja või teenuse mõistliku ja põhjendatud hinnaga. Taotlema peab lepingueseme tervikliku majandusliku soodsuse ja parima kvaliteedi saavutamist (parim hinna ja kvaliteedi suhe). Ent seejuures peab kvaliteet olema ka objektiivselt määratletud ja kontrollitav, toetuse saaja subjektiivne arvamus ei pruugi olla piisav. NB! Pakkumus tuleb välja valida vastavalt toetuse saaja enda tingimustele, st kui toetuse saaja näeb hankedokumentides ette, et valitakse madalaima maksumuse järgi, siis ei saa hiljem parima pakkumuse valimisel kasutada enam muid kriteeriume.

5.7. Viiendat põhimõtet tuleb silmas pidada mitte ainult hanke ettevalmistamisel ja planeerimisel. Kui näiteks hanke läbiviimisel selgub, et lepingueset/hanketingimust ei ole määratletud piisavalt täpselt, võib see kaasa tuua olukorra, kus toetuse saaja peaks ostma enda vajadustele mittevastava asja/teenuse. Sel juhul on toetuse saaja õigustatud menetluse kehtetuks tunnistama. Toetuse saaja ei pea ostma midagi, mida ta tegelikult ei vaja, sest selline nõue oleks ilmses vastuolus kohustusega kasutada rahalisi vahendeid säästlikult ja otstarbekalt.

5.8. Kuigi RHSi üldpõhimõtteid tuleb kohaldada koostoimes, peetakse RHS § 3 p-des 1-4 nimetatud põhimõtteid punktis 5 nimetatud põhimõtte ees ülimuslikuks. See tähendab, et rahaliste vahendite säästliku kasutamise argumendiga ei saa teha mööndusi võrdse kohtlemise, läbipaistvuse, kontrollitavuse jne põhimõtetest.¹³

5.9. Põhimõtet, et rahalisi vahendeid tuleb kasutada säästlikult ja otstarbekalt, ei peaks mõistma nii, et see tähendab tingimata kohustust soetada madalaima hinnaga asi, teenus või ehitustöö. Tulenevalt RHS §-st 85 lähtub hankija pakkumuste hindamisel majanduslikust soodsusest ja võtab majanduslikult soodsaima pakkumuse selgitamisel arvesse eelkõige parimat hinna ja kvaliteedi suhet, mis võib hõlmata kvalitatiivseid, keskkonnaalaseid, sotsiaalseid kriteeriume või olulusringi kulu. Ainult pakkumuse hinda või kulu võib arvestada ainult siis, kui toetuse saaja jaoks üksnes sellest pakkumuse majanduslik soodsus sõltubki.¹⁴

5.10. Põhimõte, et hange tuleb läbi viia mõistliku aja jooksul, on RHSis uus põhimõte. Sellele vaatamata nähtub juba põhimõtte sõnastusest selle sisu ja eesmärk – hange ei tohi jääda asjatult venima, kuna see põhjustab pakkujatele asjatut halduskoormust ning võib lõppastmes viidata tõsiasjale, et toetuse saajal ei olegi tegelikku kavatsust lepingut sõlmida. Viimast aga on Riigikohus pidanud seaduslikkuse ja hea halduse põhimõttega vastuolus olevaks (RKHKo 3-3-1-65-11, p 12).¹⁵

5.11. Mõistliku aja jooksul hanke läbiviimine on oluline ka olukorras, kus hangitakse asja, teenust või ehitustööd (nt kütus, bürookaubad, reisiteenused jms), mille järgi on pidev vajadus. Selliste regulaarselt hangitavate asjade, teenuste ja ehitustööde puhul tuleb vältida olukorda, kus toetuse saajal ei ole kehtivat lepingut põhjusel, et üks leping on lõppenud, kuid uut lepingut ei ole veel sõlmitud

Nt reisiteenuste raamleping lõppeb 31.01.2020 ja toetuse saaja jõuab uue lepinguni alles juulis 2020 ehk vahepeale jääb aeg, kus toetuse saaja peab oste sooritama kohase menetluse tulemusena sõlmitud lepingu väliselt.

Tallinn 2020

¹³ Tallinna Ringkonnakohtu otsus 3-18-657 p 14

¹⁴ Tallinna Linnavalitsus „Riigihangete üldpõhimõtete sisustamine“, juhend lk 4

¹⁵ Tallinna Linnavalitsus „Riigihangete üldpõhimõtete sisustamine“, juhend lk 11